

Тяжкохворі свідки отримують додаткову оплату поряд із сумами, що підлягають відшкодуванню; таким чином оплачується доставка речових доказів, котрі мають значну вагу.

Перекладачі отримують суми на розсуд суду, а також компенсацію за роботу і переїзд у нічний час.

Лікар-практик, котрий надає до суду за його запитом письмовий звіт, має право на отримання відповідної оплати. Йому також можуть бути сплачені витрати за проїзд, що пов'язаний з підготовкою доповіді.

Поліцейським, службовцям тюрем та особам, котрі відбувають покарання у вигляді тюремного утримання, ніякі виплати не проводяться [3, с.7–8].

Як бачимо, в цих актах міститься перелік, який найбільш повно охоплює випадки виплати компенсації. При реформуванні законодавства України вказані положення можна використати для порівняння з існуючими у нас нормами з метою удосконалення чинного законодавства. Зокрема, це стосується рівня правового регулювання цих відносин. Вважаємо, що питання правового регулювання витрат, пов'язаних із розглядом справи мають бути врегульовані не Інструкцією, затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України, а ЦПК України, чи у вигляді окремого Закону України.

Незважаючи на законодавче закріплення, витрати, пов'язані з викликом та інші суми на практиці виплачуються дуже рідко. Таке становище є результатом того, що відсутній чіткий механізм контролю за відшкодуванням, а також внаслідок браку достатніх коштів на покриття судових витрат. Тому пропонуємо закріпити в ЦПК України положення згідно з якими свідки, перекладачі, експерти мали б право заявляти клопотання про відшкодування їм судових витрат, пов'язаних з їх визовом до суду, в порядку і за правилами, передбаченими ЦПК України.

Список літератури: 1. Борошні М.М., Кройтор В.А. Судебные и арбитражные расходы. Х., 1995. 2. Цивільне процесуальне право України / За ред. В.В. Комарова. Х., 1999. 3. Левашов А., Гантвора А. Судебные издержки: основания и порядок возмещения // Бизнес Информ. 1994. № 19.

Надійшла до редакції 19.02.02

О.О. Рясін

ВПРОВАДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРИНЦИПІВ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ

Реформа діючого законодавства в Україні, яка здійснюється останніми роками, не могла не торкнутися і такого інституту права, як судова влада.

Законодавчі основи поняття «судова влада», принципів її формування та діяльності, а також системи її органів були закріплені Конституцією України. Більш детальне розкриття структури судової влади згідно з Конституцією України повинно бути викладено в нових Законах України «Про судову владу», «Про статус суддів» та процесуальних кодексах [1].

Всі ці зміни повинні формуватися на конституційних принципах організації та діяльності судової влади, більшість яких були закріплені законодавчо лише

ісля проголошення незалежності України, та спрямування її на шлях побудови правової держави.

Конституційні принципи судової влади, як і природа судової влади, мають об'єктивний зміст. Вони відображають рівень правосвідомості в суспільстві. Зміст і обсяг принципів змінювались в історії вітчизняного конституціоналізму. Система конституційних принципів судової влади в вітчизняній науці в основному базується на принципах правосуддя, оскільки протягом тривалого часу саме з правосуддям була пов'язана діяльність судових органів.

Тому сьогодні судова влада та нові її форми реалізації сприйняли ті основні засади, на котрих базувалось правосуддя, додавши до них нові значення та зміст.

Так в сучасній Конституції України, а саме в розділі VIII, викладені конституційні принципи правосуддя серед яких: законність, рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, забезпечення доведеності вини, змагальності сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, підтримання державного обвинувачення в суді прокурором, забезпечення обвинуваченому права на захист, гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами, забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом, обов'язковості рішення суду [1].

Ці принципи по суті є і принципами судової влади, але крім них до конституційних принципів судової влади відносяться також такі принципи, як, принцип самостійності судової влади, незалежності та недоторканності суддів, незмішності суддів, здійснення правосуддя тільки судом, участі громадян у здійсненні правосуддя в поєднанні колегіального та одноособового порядку розгляду справ, національної мови судочинства в судах. Це не вичерпний перелік принципів судової влади, але саме більшість цих принципів були вперше викладені в Конституції України, а інші, які в радянський період були лише декларативними, зараз набули реального значення.

Розглянемо основні з цих конституційних принципів, які в умовах реформування судової системи повинні стати підґрунтям для нових законів «Про судоустрій», «Про статус суддів», або як вважають деякі науковці, прийняття єдиного Судового кодексу [2], та Кримінально-процесуального, Цивільно-процесуального, Господарсько-процесуального та Адміністративно-процесуального кодексів.

Одним із таких принципів є принцип законності, який в сучасній науці конституційного права розглядається як багатогранне явище. Як принцип судової влади він реалізується у всіх формах її прояву і може включати три елементи.

По-перше, це наявність встановлених Конституцією та судовими законами правових підстав діяльності органів судової влади, порядку їх організації, компетенції та правового статусу суддів.

По-друге, це організаційно-правовий механізм, який забезпечує суворе та неупереджене виконання діючого законодавства органами судової влади. Реалізацією принципа законності служить сувора процесуальна процедура розгляду судових справ і закріплення в нормах кримінального, цивільного, госпо-

дарського та адміністративного законодавств апеляційного та касаційного порядку перевірки законності та обґрунтованості прийнятих судових рішень.

По-третє, зовнішнім проявом принципу законності є здійснення органами судової влади правосуддя, судового контролю за законністю актів органів законодавчої, виконавчої та органів місцевого самоуправління [3, с.19–21].

Разом з принципом законності треба розглядати і принцип верховенства Конституції, її вищої юридичної сили та прямої дії. До функцій судової влади належить функція охорони Конституції і забезпечення її дії на всій території України, для чого розділом XII Конституції України передбачено створення єдиного органу конституційної юрисдикції – Конституційного суду України.

Цей принцип витікає зі ст.8 Конституції України, згідно з якою суд, встановивши при розгляді справи ненідповідність акта державного чи іншого органа закону, приймає рішення у відповідності з законом. Даний принцип знаходить свою реалізацію не тільки в діяльності Конституційного суду України, але в інших ланках судової системи, які в усіх необхідних випадках застосовують Конституцію України як акт прямої дії.

Реалізація органами судової влади принципу верховенства Конституції, її вищої юридичної сили і прямої дії, дозволяє надати нового значення принципу законності. Законність стає конституційною, а гарантованість і захист прав виходять на рівень загальновизнаних світових стандартів.

Наступним не менш важливим принципом є принцип самостійності судової влади. Він формулюється положенням ст.6 Конституції України, яка передбачає здійснення державної влади на основі поділу її на законодавчу, виконавчу та судову і самостійність органів цих гілок влади.

В науці конституційного права ведуться суперечки щодо того, є судова влада незалежною чи тільки самостійною. Так, наприклад, Чепурнова Н.М. вважає, що судова влада не може бути незалежною, бо пов'язана наявністю стримувань та противаг в системі розподілу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову влади. Тому треба чітко визначити співвідношення категорій самостійності (стосовно до судової влади в її взаємовідносинах з іншими гілками влади) та незалежності (стосовно до її здійснення незалежною посадовою особою - суддею) [3, с.21].

Отже, самостійність судової влади не може означати її повної незалежності від будь-якої волі, адже це не відповідає залежності судді від закону, яким виражається воля народу.

У період реформування «пострадянської» судової системи особливого значення набувають принципи незалежності та недоторканності суддів. Розглядаючи ці принципи, треба мати на увазі, що вони взаємопов'язані і складають єдиний комплекс нормативних установок, які мають важливе значення для визначення статусу судді. Ці принципи не тільки характеризують статус судді, але і забезпечують здійснення всієї судової влади. У зв'язку з цим уособлення її конкретною посадовою особою – суддею, можливо лише при персональній незалежності останнього, при підкоренні його тільки Конституції і Закону.

Сьогодні, згідно із Законом України «Про статус суддів», суддя не може призначатися на посаду, а також звільнятися з неї без рішення відповідної

кваліфікованої комісії суддів [4]. У зв'язку з цим не можна не торкнутися проблеми безпринципного підходу окремих кваліфікаційних комісій до вирішення питання про позбавлення повноважень суддів, які запламували себе негідною поведінкою. Верховний Суд України робить все для утвердження ідеї: незалежність є не особистим привілеєм суддів, а засобом захисту публічних інтересів, насамперед законних інтересів, прав та свобод людини і громадянина [5, с.31-32].

Саме так це поняття сформульоване в Основних принципах незалежності суддівських органів, схвалених Сьомим конгресом ООН [6].

Існує ще багато проблем реалізації конституційного принципу незалежності суддів в Україні, які є зараз дуже актуальними, а сам цей принцип, на жаль, ще не став нормою життя.

З принципу незалежності суддів витікає принцип незмінності суддів. Цей принцип пов'язаний з порядком виборів або призначення, строком їх повноважень. На сучасному правовому етапі розвитку судової системи в Україні цей принцип був закріплений в ст.126 Конституції.

У зміст цього принципу входить встановлення порядку призначення суддів загальної юрисдикції Президентом України вперше на п'ять років, а при повторному призначенні Верховною Радою України – безстроково, а також інститут відзиву суддів, який вclusions обмежене коло підстав для відзиву, передбачених ст. 126 Конституції України.

У світовій практиці підбір суддів не ставиться в жорстку залежність від порядку набуття посади [7, с.20], але можливо доцільним було б створити спеціальний орган – Вищу судову раду, чи можливо передати ці функції Вищій раді юстиції, які би призначали суддів.

Ще одним із основних принципів є принцип реалізації однієї з форм судової влади – здійснення правосуддя. Цей принцип, в силу значимості даної форми, характеризує в цілому судову владу. Сучасне наукове поняття правосуддя виходить зі змісту принципу, згідно з яким правосуддя здійснюється тільки судом. З об'єктивної сторони ця формула звужує коло органів, які спроможні здійснювати розгляд судових справ на основі правосуддя [8, с.128-130]. Будучи специфічним конституційним принципом – цей принцип бере свій початок з найбільш загальних основ конституційного устрою. Його значення визначається безпосередньо характером та пріоритетом діяльності Конституції в забезпеченні правосуддям прав та свобод людини та громадянина. Це положення базується, перед усім, на конституційному призначенні прав та свобод як безпосередньо діючих по відношенню до установаження та реалізації правового статусу особи. Важливою гарантією принципу здійснення правосуддя тільки судом є положення ст.125 Конституції України про недопущення створення надзвичайних та особливих судів. Це положення унеможливило повернення до таких радянських органів, як «революційні трибунали», та «спецколегії».

До принципів, які набули нового значення, можна віднести принцип гласності в діяльності судів. Адже згідно з міжнародними нормами права гласність – це форма реалізації контролю суспільства за роботою судових органів. Цей

принцип закріплений в усіх нині діючих процесуальних кодексах України і не повинен бути проігнорованим при прийнятті нових, бо справжня незалежність судової влади невід'ємна від втілення таких способів соціального контролю за діяльністю суду, які включають її безконтрольність і забезпечують неприпустимість сваволі з її боку.

Важливою умовою відкритості судового процесу є поєднання гласності з нормами судової етики та питаннями комерційної і державної таємниці, оскільки суд повинен забезпечити їх охорону.

Принципом, який реально свідчить про демократичність судової влади, є принцип рівності всіх перед законом і судом [9]. Але реалізація цього конституційного принципу нерідко обмежується в силу окремих винятків, наприклад у силу дипломатичного імунітету чи імунітету депутата чи судді. Даші винятки можна визнати порушенням конституційної рівності сторін. Гарантією недоторканності представників влади є не їхня особистий привілей, а вираження певного публічно-правового статусу. Порушенням принципу рівності може бути не саме встановлення відповідного імунітету, а його реальне застосування.

Поряд з радянським періодом змінилися акценти і в реалізації конституційного принципу участі громадян у здійсненні правосуддя в поєднанні колегіального і одноособового порядку розгляду справ.

Практика одноособового розгляду справ судами довела, що порядок з розширенням інших правових гарантій людини в більшості випадків не тільки збереглася, а і значно розширилася демократичність судового процесу.

З проведенням «малої судової реформи» в червні-липні 2001 р. збільшилося коло судових справ, які можуть розглядатися колегіально. Особливо це торкнулося розгляду господарських справ у першій та новоствореній апеляційній інстанціях. Що безумовно звелo до мінімуму впливу однією із «впливових» сторін на рішення суду.

Діючою конституцією передбачено також введення таких інститутів, як інститут присяжних та інститут народних засідателів. На жаль, ці судові інститути існують в нашій країні поки що лише в теорії і потребують не тільки відповідних законів, які б детально регламентували порядок їх організації та діяльності, а також зміни процесуальних норм, за якими буде можливий чи обов'язковий розгляд судових справ за участю цих інститутів [1, 9].

Звичайно більшість вищевикладених принципів ще далеко не в повному обсязі впроваджено в життя, а деякі лише тільки задекларовані в Конституції України і потребують детальної законодавчої конкретизації. Основною причиною цієї ситуації є те, що досі неприйнятій новий базовий закон (чи кодекс) про судоустрій, а в зв'язку з цим і не можливо закінчити реформу процесуального законодавства, тобто прийняття нових процесуальних кодексів. Отже, залишається сподіватися, що намагання України стати правовою державою і наближення до світової спільноти буде спонукати нашого законодавця якомога скоріше, але від цього не менш якісно, прийняти відповідні законодавчі акти, а виконавчу владу вжити заходів по впровадженню цих актів для того, щоб третя гілка нашої влади хоча б наблизилася до становища судової влади в цивілізованих державах світу.

Список літератури: 1. Проект Судового кодексу України /ілл ред. В.І. Коновалюка. 2001. 2. Четурнова Н.М. Судебная власть в РФ: проблемы теории и государственно-правовой практики С., 1999. 4. Закон України «Про статус суддів» // ВВР України. 1993, №8. Ст.56. 5. Судова система України та судова реформа / Стефанюк В., К.,2001. 6. Основні принципи незалежності судових органів, схвалена Резолюцією ГА ООН від 13.12.1985 р. 7. Судова влада /Шинькин В., К., 1997. 8. Судебная власть / Стецковский Ю.И., М., 2000. 9. Закон України «Про судоустрій» //ВВР УРСР. 1981. Додат. до №24. Ст.357.

Надійшла до редакції 03.02.02

А.М. Шумьга

СУСПІЛЬНО-ПРАВОВА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ

Новий Кримінальний кодекс України передбачає кримінальну відповідальність за такі злочини, як забруднення або псування земель та безгосподарське їх використання. Ці кримінально-правові норми усувають недоліки, що існували у попередньому кримінальному законодавстві щодо охорони землі, як основного національного багатства України (ст.14 Конституції України).

Саме поняття «земля», як відомо, має кілька значень. По-перше, земля – це планета Сонячної системи – космічний об'єкт, на якому живе людина. По-друге, під землею розуміють суходіл, тобто частина планети, яка не заповнена водоймами. По-третє, земля – це верхній шар земної кори. По-четверте, землю також розглядають як економічну категорію. В цьому випадку вона є загальним засобом праці і основним засобом виробництва у сільському, а також лісовому господарстві. По-п'яте, земля – це територія, до складу якої входять угіддя, котрими володіє певний суб'єкт правовідносин, територія що характеризується певним правовим режимом і є об'єктом права. Нарешті, земля використовується як необхідний базис для розселення людей, розташування промислових об'єктів, транспортних шляхів, інших комунікацій, місць відпочинку тощо [1, с.116].

Як головний засіб виробництва в сільському та лісовому господарстві земля – багатство будь-якого суспільства. Без землі немислимий ніякий трудовий процес: вона дає робітникові місце дії, а процесу його праці – сферу дії. Як відомо, земля є одним з основних елементів екологічної системи. В сучасних умовах проблема її правової охорони землі привертає до себе увагу вчених-правознавців. Ця проблема з урахуванням певних чинників набуває особливої актуальності. Насамперед, це обумовлюється цінністю землі як головного елементу довкілля і основного національного багатства країни. Статтею 14 Конституції України передбачено, що земля знаходиться під особливою охороною держави. Дане положення є належною базою для забезпечення правової охорони земель не тільки як головного елементу навколишнього природного середовища, але і об'єкта господарювання, а також об'єкта права власності.

Необхідність належної правової охорони земель витікає з особливого статусу землі. Сутність правової охорони земель, як особливого природного елементу згідно зі ст.162 Земельного кодексу (ЗК) України, складає система